

Супрун Дар'я Миколаївна,

професор кафедри спеціальної психології та медицини

НПУ імені М. П. Драгоманова,

доктор педагогічних наук

Супрун Микола Олексійович,

професор кафедри психокорекційної педагогіки

НПУ імені М. П. Драгоманова,

доктор педагогічних наук, професор

ВНЕСОК АКАДЕМІКА В.М. СИНЬОВА В ПЕНІТЕНЦІАРНУ НАУКУ ТА ПРАКТИКУ

Вітчизняна психологія та педагогіка має всі підстави для того, щоб виділити ряд вчених, які визначають їх сучасний стан і слугують орієнтиром для майбутнього. Саме ім'я доктора педагогічних наук, професора, академіка НАПН України, заслуженого юриста України Віктора Миколайовича Синьова належить до плеяди вчених-новаторів, які внесли потужний вклад в становлення та розвиток пенітенціарної науки.

Новаторство пенітенціарної педагогіки академіка В. Синьова сприяло «олюдненню» особистості людини, яка переступила межу закону. Подібне бачення взаємодії педагога пенітенціарної установи та засудженого потребує від першого психологічного налаштування на якісно новий тип стосунків, що вимагають від нього чіткого дотримання певних психологічних установок, а від другого – щирого бажання змінити своє життя на краще. До цих психологічних установок, що слугують запорукою реалізації педагогіки співпраці в місцях позбавлення волі В. Синьов відносить:

– упереджуючу увагу до особистості будь-якого засудженого з усіма його складностями, протиріччями, що протистоїть тенденції до запрограмованого відторгнення засудженого з боку співробітників;

– пошук позитивного в особистості та опору на нього в процесі ресоціалізації;

– оптимістичний прогноз в оцінці перспектив особистісних змін засудженого;

– емпатичне (співчуваюче) розуміння засудженого і його психічного стану, що передбачає вміння «подивитися на світ з позиції іншого»;

– відкрите, довірливе спілкування із засудженими;

– надання засудженому для подолання труднощів, досягнення успіху в різних видах і ситуаціях життєдіяльності, корекції статусу особистості в соціальному оточенні;

– глибинне вивчення і розкриття справжніх мотивів і зовнішніх обставин, що викликають вчинки і дії засудженого, з урахуванням його характерологічних здібностей і прийняття на цій підставі оптимальних психолого-педагогічних рішень.

Запропоновані В. Синьовим ціннісні компоненти (установки) педагогіки співпраці, знаходяться в безпосередній єдності з її технологічними компонентами, тобто володінням персоналом пенітенціарних закладів певними різноманітними способами здійснення професійної психолого-педагогічної діяльності, спрямованої на всебічне вивчення та ресоціалізацію засуджених.

Професором В. Синьовим запропоновано оригінальні підходи до реалізації традиційних методів роботи із засудженими (бесіда, спостереження, узагальнення незалежних характеристик, вивчення документації, анкетування, аналіз продуктів діяльності тощо), а також психолого-діагностичних методик, що цілком можливо адаптувати до умов роботи співробітників установ.

Важливим науково-практичним досягненням В. Синьова стало і те, що ним спільно із В. Кривушею було проведено дослідження стосовно творчого запровадження в практику діяльності виховних колоній для засуджених підлітків педагогічної спадщини А. Макаренка. Для гуманізації діяльності виправних установ і підвищення ефективності процесу виправлення злочинців у сучасну пенітенціарну педагогіку і виховну роботу з засудженими в установах вноситься, як зазначають ці науковці, низка принципово нових положень. Це, передусім, подолання деформації у взаємовідносинах співробітників-вихователів і засуджених, тобто формування й реалізація таких особистісних установок суб'єктів виховної системи щодо її об'єктів, як шанобливе ставлення до особистості кожного засудженого, пошук позитивного в особистості та опора на нього в педагогічному процесі; емпатичне розуміння особистості та її емоційного стану; створення для засудженого реальних перспектив поліпшення свого становища (соціального статусу); відкрите довірливе спілкування й контактна взаємодія; надання засудженим психологічної та іншої допомоги для подолання труднощів у різноманітних ситуаціях, оптимістичний прогноз в оцінці перспектив позитивних змін в особистості; активізація самосвідомості особистості й апеляція до її інтелектуального потенціалу; зміцнення й розширення позитивних соціальних зв'язків засуджених, самокритичний аналіз і самокорекція власної особистості та діяльності.

Всебічне вивчення В. Синьовим практики роботи пенітенціарних установ свідчить про можливості формування колективістських взаємовідносин у середовищі засуджених. Для цього, на їх думку, потрібно структурно реорганізувати формальні утворення на основі ідеї А. Макаренка про первинний колектив, педагогічне керівництво ним, його функціонування та розвиток. Актуальним у цьому плані є і Макаренківські положення про активізацію різноманітних видів соціально корисної колективної діяльності, посилення її особистісного смислу, творчої спрямованості та самостійності, розвиток суб'єкт-суб'єктних відносин.

Глибоко вивчаючи психолого-педагогічні аспекти діяльності виховних колоній, В. Синьов, як вчений-дефектолог, насамперед прагнув вивчити широкий спектр вихованців із особливостями фізичного та психічного розвитку. Результатом цих багаторічних досліджень стала низка наукових праць, що ґрунтувалися на методологічній та пенітенціарної теорії. Всебічне вивчення підлітків, а згодом і дорослих засуджених з тими чи іншими особливостями психофізичного розвитку, дало змогу В. Синьову та його колегам О. Северову, Д. Ніколенку, А. Рождественському та іншим заявити про створення нового наукового напрямку, що інтегрував у собі найсучасніші досягнення пенітенціарної та дефектологічної науки – пенітенціарної дефектології. Помітним явищем у розвитку цієї галузі знань є захист під науковим керівництвом академіка В. Синьова кандидатської дисертації О. Гришко, яка була присвячена всебічному вивченню мотиваційної сфери розумово

відсталих засуджених підлітків. Значимим успіхом вченого стало і дослідження його учениці Т. Харченко питань пенітенціарної психології.

Будучи людиною високої загальної та педагогічної культури В. Синьов постійно і особливо відповідально ставиться до формування особистості офіцера правоохоронних органів. Бачення офіцера людиною, що є носієм високої моралі спонукало В. Синьова спільно із В. Медведєвим вивчати протягом тривалого часу прояви професійної деформації в співробітників органів внутрішніх справ.

Дослідженню цих проблем, а також вивченню питань недопущення професійної деформації й було присвячено першу в Україні докторську дисертацію із юридичної психології В. Медведєва, наукове керівництво якою здійснював професор В. Синьов. Доречно зазначити, що кількість докторських та кандидатських дисертацій із різних галузей права, педагогіки та психології, що були виконані під керівництвом вченого сягає вже ста.

Однією з важливих умов недопущення профілактики професійної деформації, на думку вченого, є педагогічно виважене формування та удосконалення професійної культури правоохоронця нового покоління, що є актуальною для теорії і практики підготовки та безперервної післядипломної освіти співробітників органів внутрішніх справ. При цьому принципово важливим, наголошує академік, є виховання в правоохоронців системи професійно значущих для якісного виконання соціально-педагогічних функцій особистісних властивостей, зокрема таких, як: соціальна відповідальність; готовність прийти на допомогу в поєднанні з провідним місцем цінностей служіння людям і закону в підсистемі духовно-аксіологічних властивостей особистості; перцептивні здібності (здатність швидко і адекватно розуміти інших людей, у тому числі емпатично, бути одночасно уважним до багатьох об'єктів); емоційна стабільність у поєднанні з умінням емоційно забарвлено передавати інформацію; особистісний динамізм (інтерактивність) як здатність впливати на інших людей; вольові якості; висока мовленнєва культура; здатність до антиципації (прогнозу розвитку подій, поведінкових явищ); креативність (здатність до творчих, нестандартних рішень) у поєднанні з професійними стереотипами діяльності.

Поряд із розвитком цих значущих соціально-педагогічних функцій правоохоронцеві, вважає В. Синьов, вкрай необхідно володіти конкретними методами і прийомами активізуючого або гальмуючого виховного впливу на особистість та різні малі і великі соціальні групи (роз'яснення, доведення, переконання, дискусія, «вибух», приклад, прохання, прояв доброти і турботи, комплімент, пробудження і активізація гуманних почуттів, наказ, заборона, прояв компетенції, натяк, попередження про наслідки, іронія), а також уміти ці прийоми адекватно застосовувати.

Особливого значення з точки зору формування в правоохоронця таких особистісних рис і компетенцій, які сприяли б якісному виконанню соціально-педагогічних функцій і підвищенню авторитету пенітенціаристів, а також інших силових структур серед населення, набуває проблем в залучення співробітників правоохоронних органів, військовослужбовців уже з курсантської лави до повноцінного самовиховання, що є запорукою, на думку дослідника, створення

стійкої (на майбутнє життя) мотивації самопізнання і самовдосконалення об'єктивності рефлексій у діяльності, поведінці, людських взаєминах.

Особливо цінним для теорії виховання є висновок академіка В. Синьова про те, що сама по собі педагогічна культура особистості як гуманітарна цінність, включаючи, безумовно, етичні та естетичні компоненти, але не обмежуючись ними, при її сформованості в людині сприяє не тільки якісному виконанню нею різноманітних, не лише професіональних, соціальних ролей (у сімейній сфері), але й значною мірою забезпечує авторитет такої людини і повагу до неї в суспільстві.

За більш ніж п'ятдесятирічну активну науково-педагогічну діяльність академік здійснив розробку та модернізацію навчальних планів і програм для різних типів спеціальних шкіл, для педагогічних навчальних закладів та для закладів освіти МВС України. За його науковим і організаційним керівництвом та при активній авторській участі було створено відомі праці з теорії виховання та навчання, відомі праці з олігофренопедагогіки, що є важливими підручниками та навчальними посібниками для студентів, курсантів закладів освіти МВС України, педагогів-практиків. Ціла низка навчальних посібників із проблем пенітенціарної педагогіки, підготовлених авторським колективом на чолі із В. Синьовим, завоювали широке визнання і стали хрестоматійними книгами як для курсантів, так і для офіцерів пенітенціарної системи.

Критично оцінюючи кадрове забезпечення правоохоронних органів із позицій їхньої психолого-педагогічної умілості, вчений завжди дотримується позицій, що головне завдання вищої школи не вчити студента чи курсанта, а навчити його вчитися, враховуючи при цьому його особистість, індивідуальність. Дійсно, викладач повинен не радіти, що як і коли роботи, а показати альтернативу вибору, як її знайти, навчити самому процесу пошуку. Курсант, у свою чергу, спираючись на знання та особистий досвід, вибирає і планує свої дії в навчанні. Керуючись таким баченням підготовки офіцера в навчальному закладі, В. Синьов спільно із своїми однодумцями на початку 90-х років, вперше на Україні започаткували в системі МВС підготовку психологів для органів виконання покарань.

Розпочата В. Синьовим і О. Северовим принципово нова справа зі створення психологічної служби в пенітенціарній системі та в МВС буде, на їх думку, лише тоді успішною, коли вона базуватиметься на принципах першонеобхідності, а не кон'юнктури. Напевно, що далеко не випадково, професор Київського університету ім. Св. Володимира Д. Тальберг ще аж у 1876 році стверджував: «Тюрма має справи з внутрішнім світом людини, з моральними хворобами та аномаліями, саме тому знання психологічні, безумовно, необхідні для успіху. Не буде сказано занадто, коли зазначимо, що сума і якість людських знань у сфері психології складають першооснову, на якій базується майбутнє тюремного питання».

Демократичні перетворення, що визначають облік сьогодення, зокрема й психолого-педагогічної науки, насамперед сприяють зростанню соціальної ролі особистості на основі розробки життєздатної системи забезпечення духовного самовдосконалення людини, формування інтелектуального та культурного потенціалу суспільства. Саме тому ці процеси, на думку академіка Віктора Миколайовича Синьова, зобов'язують нас принципово по-іншому

переосмислити минуле, що якраз і дасть змогу виробити нове бачення майбутнього психолого-педагогічної теорії та практики.

Список використаних джерел

1. Супрун М.О. Внесок наукової школи академіка В.М. Синьова в розвиток загальної та спеціальної психолого-педагогічної науки. Київ: Наук. метод. центр вищої освіти «Нові технології навчання». 2002. № 33. С. 137–145.
2. Шеремет М.К., Супрун М.О. Основні наукові здобутки В.М. Синьова та його наукової школи. *Наукові школи НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2005. С. 138–243.
3. Супрун М.О. Академік В.М. Синьов та вітчизняна юридична психологія. *Актуальні проблеми юридичної психології*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: Київський нац. ун-т внутрішніх справ. 2006. С. 50–54.
4. Супрун М.О. Пенітенціарні аспекти педагогіки співпраці академіка В.М. Синьова. *Вісник Академії управління МВС*. 2008. № 3. С. 170–177.
5. Супрун М.О. Внесок наукової школи академіка В.М. Синьова в розвиток загальної та спеціальної психолого-педагогічної науки. Професор В.М. Синьов: до 70-річчя із дня народження. Бібліографічний покажчик. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2010. С. 13–23.
6. Супрун М.О. Дефектологія пенітенціарна. Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т.8. Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби; міжнародне співробітництво. Київ: «Атіка». 2014. С. 1469–1470.
7. Супрун М.О. Педагогіка співпраці академіка В.М. Синьова. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 1 (5). С. 179–184.
8. Супрун М.О. Позааудиторна робота відомчого ВНЗ в контексті педагогіки співпраці академіка В.М. Синьова (із історії питання). *Кримінально-виконавча політика України та європейського союзу: розвиток та інтеграція*: матер. Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листопада 2015 р.). Київ: ІКВС. 2015. С. 507–510.
9. Дука О.А., Супрун М.О. Наш ювіляр (до 75-річчя із дня народження академіка В.М. Синьова). *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2015. № 1 (9). С. 153–155.
10. Супрун М.О. Внесок академіка В.М. Синьова та його наукової школи в розвиток загальної психолого-педагогічної науки та пенітенціарної теорії і практики (до 75-річчя із дня народження). *Публічне право*. 2014. № 4 (16). С. 277–282.
11. Волошин І.А., Супрун М.О. Академік Віктор Миколайович Синьов і сучасна психокорекційна педагогіка. *Українська корекційна освіта: історія та перспективи розвитку*: зб. матер. I Всеукр. наук.-практ. студ. конф. (Київ, 24-25 вересня 2015 р.). Вип. 1. НПУ ім. М.П. Драгоманова. С. 138–142.
12. Супрун М.О. Академік В.М. Синьов про самовиховання особистості майбутнього пенітенціариста. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2 грудня 2016 р.). Київ: ІКВС. 2016. С. 340–342.
13. Супрун М.О. Дослідження академіком В.М. Синьовим готовності до

навчання у ВНЗ МВС України учнів профільних класів. *Теоретико-методологічні засади та сучасний досвід розроблення професіограм працівників системи МВС України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 вересня 2019 р.). Київ: ДНДІ МВС України. 2019. С. 22–25.

14. Супрун М.О. Педагогіка: підручник для духовних і світських закладів освіти. Київ: КДА. 2018. 400 с.

15. Suprun N. Pedagogy as an academic discipline in the context of religious education. *Proceedings of the Kiev Theological Academy*. 2011. N. 15. P. 323–333.